

۲۲۹۱۰۱۲

زنان، توانمندسازی، توسعه:

نظریه‌ها، الگوها و تجربه شهرداری تهران

دکتر حمید پاداش

(عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)

زهرا بهروز آذر

علی نیکونسبتی

بهمن خداپناه

مهدی ابراهیمزاده

عنوان و نام پدیدآور:	زنان، توانمندسازی، توسعه: نظریه‌ها، الگوها و تجربه شهرداری تهران/ نویسندگان حمید پاداش...[و دیگران].
مشخصات نشر:	تهران: سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران، مؤسسه نشر شهر، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری:	۲۰۲ ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۳۹-۴۷۳-۴
وضعیت فهرست نویسی:	فیفا
یادداشت:	نویسندگان حمید پاداش، زهرا بهروز آذر، علی نیکونسبتی، بهمن
خدایانه، مهدی ابراهیم‌زاده.	
موضوع:	زنان سرپرست خانوار — ایران
موضوع:	Women heads of households -- Iran
موضوع:	زنان سرپرست خانوار — ایران — حمایت اجتماعی
موضوع:	Women heads of households -- Iran -- Social advocacy
موضوع:	زنان — ایران — اشتغال
موضوع:	Women -- Employment -- Iran
شناسه افزوده:	پاداش، حمید، ۱۳۵۹-
شناسه افزوده:	مؤسسه نشر شهر
شناسه افزوده:	Nashr-e Shahr Institution
رده بندی کنگره:	HQ۱۳۸۱
رده بندی دیویی:	۳۰۵/۴۲۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی:	۴۴۴۱۳۵

زنان، توانمندسازی، توسعه: نظریه‌ها، الگوها و تجربه شهرداری تهران

تالیف:	حمید پاداش، زهرا بهروز آذر، علی نیکونسبتی، بهمن خدایانه، مهدی ابراهیم‌زاده
ویراستار:	کتایون خیری
ناشر:	مؤسسه نشر شهر
نوبت چاپ:	اول - ۱۴۰۰
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۳۹-۴۷۳-۴
تیراژ:	۲۵۰ نسخه
قیمت:	۱۱۸۰۰۰ تومان
آماده‌سازی و چاپ:	مؤسسه نشر شهر
آدرس ناشر:	تهران، اتوبان حقانی (غرب به شرق)، بعد از مترو حقانی بلوار کتابخانه ملی، مؤسسه نشر شهر
	تلفن: ۹۶۰۴۵۵۵۵
مرکز چاپ:	۹۶۰۴۵۶۶۵

فهرست

۱۵	مقدمه کتاب
۱۷	فصل اول: زنان، توانمندسازی و توسعه
۱۷	مقدمه
۱۸	تحول در مفهوم توسعه
۱۹	توسعه انسانی، قابلیت‌ها و توانمندسازی
۲۲	توسعه پایدار
۲۳	تحول در اجماع جهانی درباره توسعه
۲۴	اهداف هزاره توسعه
۲۵	توسعه پایدار ۲۰۳۰
۲۷	زنان و توسعه: مباحث نظری
۲۹	زنان و توسعه در اسناد بین‌المللی توسعه
۳۰	زنان و اهداف توسعه پایدار
۳۲	جمع‌بندی
۳۴	فصل دوم: توانمندسازی: تعاریف و الگوها
۳۴	مقدمه
۳۵	توانمندسازی
۳۶	توانمندسازی زنان
۳۹	نظریه‌ها و مدل‌ها
۳۹	کمیته زنان سازمان ملل متحد و هیئت عالی توانمندسازی
۴۱	بانک جهانی
۴۶	سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه
۴۹	رویکردهای جدید در سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه
۵۵	مدل اکسفام
۵۷	مدل توانمندسازی اقتصادی زنان گولا
۵۸	مدل پیشنهادی زارعان و همکاران
۵۹	الگوی پیشنهادی دیبی
۶۱	نایلا کبیر: نگرش سه وجهی به توانمندسازی
۶۲	مدل تانر
۶۵	جمع‌بندی و الگوی پیشنهادی
۶۷	اهمیت نیازهای اساسی
۷۰	اهمیت تفاوت قائل شدن میان گروه‌ها
۷۲	فصل سوم: زنان سرپرست خانوار ایران و تهران در آینه آمار
۷۲	مقدمه
۷۴	وضعیت زنان سرپرست خانوار در سرشماری سال ۱۳۹۵

۷۶	زنان سرپرست خانوار در تهران
۷۷	ترکیب وضعیت شغلی زنان
۸۰	وضعیت زناشویی زنان سرپرست خانوار
۸۳	وضعیت فعالیت زنان
۸۶	وضعیت سواد و تحصیلات زنان سرپرست خانوار
۹۰	روندهای مهم
۹۰	زنان سرپرست خانوار در کشور و تهران روندی افزایشی دارد
۹۲	تهران، گران‌ترین شهر ایران
۹۴	وضعیت زنان سرپرست خانوار مبتنی بر پرسش‌نامه پژوهش
۹۴	آمار توصیفی
۱۰۷	تجزیه و تحلیل (تحلیل برخی شاخص‌های مهم)
۱۱۷	جمع‌بندی مسائل و مشکلات زنان سرپرست خانوار در تهران
۱۱۷	مشارکت اقتصادی بسیار پایین زنان
۱۱۹	وضعیت شغلی زنان سرپرست خانوار مناسب نیست
۱۲۰	اکثر زنان در بنگاه‌های کوچک کار می‌کنند
۱۲۱	درآمد افراد پاسخگوی هزینه‌های آن‌ها نیست
۱۲۳	فصل چهارم: الگوی توانمندسازی شهرداری تهران
۱۲۳	مقدمه
۱۲۴	از دفتر مشاوره تا امور بانوان
۱۲۵	تشکیل ستاد توانمندسازی و ساختار سازمانی آن
۱۲۷	خدمات ارائه‌شده در ستاد توانمندسازی زنان
۱۲۹	خدمات آموزشی عمومی، حرفه‌آموزی و آموزش فرزندان
۱۳۳	خدمات اشتغال و کار آفرینی
۱۳۷	خدمات حمایتی
۱۴۰	مشاوره و مددکاری
۱۴۲	بررسی و نقد اقدامات ستاد توانمندسازی زنان
۱۴۲	انتقادات به دامنه خدمات
۱۴۳	نقد نحوه ارائه خدمات
۱۴۵	خدمات آموزشی عمومی، حرفه‌آموزی و آموزش فرزندان
۱۴۵	خدمات اشتغال و کار آفرینی
۱۴۶	خدمات حمایتی
۱۴۶	خدمات مشاوره و مددکاری
۱۴۷	پیشنهادهای
۱۴۹	اقدامات انجام شده در امور بانوان
۱۵۵	دوره‌های آموزشی و مشاوره برای فرزندان
۱۵۶	اعطای مساعدت مالی تحصیلی به زنان سرپرست خانوار و فرزندان‌شان

پیش‌گفتار معاون امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران

تهران شهری برای همه است، و توجه به نیازهای تک‌تک انسان‌ها اعم از زن و مرد، پیر و جوان، شاغل و بیکار، متأهل یا مجرد بر عهده مدیریت شهری است. زنان به‌عنوان نیمی از جمعیت شهر گروه مهم و اصلی از شهروندانی هستند که با توجه به گروه‌های سنی یا تعدد نقش‌هایی که در خانواده و جامعه می‌پذیرند، نیازمند توجه هستند.

همان‌طور که در سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران تصریح شده است، زنان در تحکیم بنیان خانواده و تربیت نیروی انسانی خلاق و توانمند برای جامعه، نقش مهمی ایفا می‌کنند که می‌توانند زمینه زندگی شایسته را برای آحاد جامعه فراهم کنند. از این‌رو توانمندسازی زنان در یک جامعه، می‌تواند موجب توانمندی نهاد خانواده و جامعه شود و با توجه به اهمیت موضوع، این حوزه نیازمند برنامه‌ریزی‌های گسترده در ابعاد متفاوت است. اهمیت این موضوع برای زنان سرپرست خانوار بسیار بیشتر از سایر زنان است. این افراد به دلیل آنکه مسئولیت اداره خانواده را به‌تنهایی به عهده دارند و عموماً ناخواسته و به صورت جبری عهده‌دار این مسئولیت شده‌اند، فشار بیشتری نسبت به سایر زنان در زندگی تحمل می‌کنند.

جدایی و یا فوت همسر یکی از اتفاقاتی است که فشار روانی زیادی به افراد وارد می‌کند و باعث بروز تغییرات بزرگ در روند زندگی آن‌ها می‌شود. مهیا نبودن ساختارهای اجتماعی، اقتصادی و حقوقی و ناهماهنگ بودن دیدگاه‌ها و نگرش‌های فرهنگی به این رخداد، این مسیر جدید زندگی اجتماعی را می‌تواند سخت‌تر از توان این افراد نماید.

زنانی که شریک زندگی خود را به دلیل فوت از دست می‌دهند؛ با سوگواری عظیم و ناگهانی مواجه می‌شوند و تا زمانی که بخواهند این سوگ را بپذیرند، کاری سخت و دشوار پیش‌رو دارند؛ آن‌ها باید از مرارت‌های این مرحله عبور کرده و در نهایت به زندگی سالم و طبیعی بازگردند. برای طی کردن این مراحل علاوه بر حمایت خانواده و دوستان، مراقبت‌هایی حمایتی و اجتماعی موردنیاز است تا فرد بتواند با تغییرات پیش آمده، کنار آمده و برای آن‌ها چاره‌اندیشی کند. به همین دلیل لازم است زمینه‌های ایجاد حمایت اجتماعی و توانمندسازی زنان سرپرست خانوار فراهم و به‌عنوان وظایف قانونی و اخلاقی عموم نهادهای دولتی و مدنی قلمداد شود.

زنان سرپرست خانوار و فرزندان آن‌ها با محرومیت‌ها و از دست دادن موقعیت‌های عاطفی، اجتماعی، اقتصادی، حقوقی و سلامت جسمی و جنسی نیز مواجهه هستند و اگر خانواده، توان و امکانات لازم برای مواجهه با فشار حاصل از مرگ همسر یا پدر را نداشته باشد، بی‌تردید این زنان و کودکان آسیب‌پذیرتر خواهند بود.

اطلاعات مرکز آمار ایران نشان می‌دهد که سرپرستی حدود ۱۳ درصد خانوارهای ایرانی بر عهده زنان است که ۷،۲ درصد ایشان به دلیل فوت همسر، سرپرست خانوار شده‌اند و به اصطلاح بیوه هستند. ۲۷ درصد زنان

سرپرست خانوار کشور بی‌سوادند و ۹۲ درصد از این زنان در خانوار تک‌نفره زندگی می‌کنند که این امر میزان آسیب‌پذیری آنان را به‌شدت افزایش می‌دهد.

همچنین براساس اطلاعات سرشماری سال ۱۳۹۵، فقط ۱۴ درصد زنان سرپرست خانوار کشور شاغل هستند؛ ۶۱ درصد آنان خانه‌دار و ۱۶ درصد دارای درآمد بدون کار هستند (۹ درصد باقی‌مانده، بیکار و محصل هستند). همچنین ۴۴ درصد (تقریباً نیمی از آن‌ها) به‌تنهایی و ۲۷ درصد در خانوارهای دو نفره زندگی می‌کنند و بار اقتصادی زندگی را خود بر دوش می‌کشند. برای زنانی که فاقد موقعیت و شرایط اقتصادی مناسب هستند و پناه‌گاه مطمئنی ندارند، این شرایط پُرمخاطره است؛ بلا تکلیفی، احساس سردرگمی و در بعضی موارد بی‌خانمانی آن‌ها را تهدید می‌کند.

زنان بعد از فوت همسر، علاوه بر وظایف مادری مانند مراقبت و تربیت فرزندان، اداره امور خانه، مراقبت‌های جسمی و هیجانی اعضای خانواده، نقش مسئول اقتصادی خانواده را نیز بر عهده دارند. برخی از این زنان از اشتغال و درآمد مناسب و کافی برخوردار نیستند و در ایفای همزمان نقش‌های زن و مرد (مادر و پدر) در خانواده، دچار اختلال و تعارض نقش می‌شوند. این مسئله نقش مادری آن‌ها را تهدید می‌کند و فشار این امر، به نوبه خود بر ایفای سایر نقش‌ها تأثیر می‌گذارد. مسئله ایفای نقش‌های متعدد در بین زنان بیوه دارای فرزند سبب می‌شود زمانی که می‌کوشند به اندازه کارهای خانه و مراقبت از فرزندان، به شغل و کسب درآمد نیز اهمیت بدهند؛ اضطراب، استرس و مشکلات روانی بیشتری متحمل شوند.

نحوه زندگی، مشکلات و چالش‌های این گروه از زنان نیازمند بررسی بیشتر بوده و لازم است سیاست‌ها و برنامه‌هایی برای حل مشکلات آن‌ها اتخاذ شود. حمایت و همراهی با زنان سرپرست خانوار و توانمندسازی فردی، اجتماعی و اقتصادی آن‌ها، صدمات ناشی از سوگ را کاهش داده و زمینه بازگشت سریع این زنان و خانواده‌های‌شان را به زندگی طبیعی هموار می‌کند.

توانمندسازی، دارای سه خصیصه اجتماعی، چند بعدی و فرایندی است که به افراد کمک می‌کند تا بتوانند بر روی زندگی خود تسلط بیشتری داشته باشند و توانمندی آنان را در مواجهه با رویدادهای مختلف زندگی فردی و اجتماعی تقویت می‌کند. منظور از اجتماعی بودن توانمندسازی آن است که این پدیده در سطوح مختلف فرد، گروه و جامعه رخ می‌دهد. چند بعدی بودن توانمندسازی بدین معنا است که این مفهوم ابعاد فردی، روان‌شناختی، اجتماعی و اقتصادی را دربرمی‌گیرد. از سوی دیگر، توانمندسازی را باید فرایند در نظر گرفت و یک رویداد منفرد نیست، چراکه از مجموعه‌ای از اقدامات و رویدادها در ابعاد گوناگون تشکیل شده است که در نهایت به توانمندسازی فرد منتهی می‌شوند.